

PUTANJA KLATNA. UGARSKO-HRVATSKO KRALJEVSTVO I BOSNA U XIV. STOLJEĆU

Mladen ANČIĆ, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*,
Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Mostar: Stećak / Ziral, Zadar-Mostar, 1997.
str. 308.

Djelo, *Putanja klatna, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, razdijeljeno je na ukupno osam poglavlja, gdje se između autorovih zaključnih razglabanja i priloga nalazi kritički osvrt na knjigu Nade Klaić. Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku. Već na samom početku Ančić sebi postavlja nekoliko pitanja kroz koja će utvrđivati i nadograđivati postavljenu povijesnu tezu. Neka od tih pitanja koja je autor sebi pri pisanju ovog djela postavio jesu:

- autonomno djelovanje (neovisnost), odnosno ovisnost srednjovjekovne bosanske države spram Ugarsko-hrvatskog kraljevstva;
- samostalnost vladanja bosanskih vladara, ili samo puko sprovođenje naredbi od strane ugarsko-hrvatskog kralja;
- na koji način, u kojoj mjeri i s kojim rezultatom se može govoriti o odnosima Ugarsko-hrvatskog kraljevstva i Bosne kao dva različita politička entiteta.

Pri tome autor sustavno odgovarajući na ova pitanja prati određeno polje vlasti Ugarsko-hrvatskog kraljevstva na jednoj strani i bosanskih banova (od godine 1377. kraljeva) na drugoj strani. Kroz razvoj društvenog konteksta Ančić definira dva entiteta kao različita središta s temeljnim pretpostavkama o gibanju odnosa tih središta u feudalnom svijetu, kao začetku povijesne zbilje srednjovjekovne bosanske države i njene vazalne sprege u okvirima Ugarsko-hrvatske kraljevine. Tijekom tog uklapanja Bosne u XII. i XIII. stoljeću kao zasebnog dukata (herceštvo), ona će uskoro imati svog nasljednog izabranog vladara koji će nositi bansku titulu. Oni će (banovi) kao vazalni podanici upravo i činiti najčvršću sponu između središnjeg kraljevskog dvora i Bosne. Taj uspostavljeni odnos pridružene "Bosanske zemlje" nije bio nasilno nametnut nego se tu naprosto radilo o već prokušanom receptu kakav se odvijao na prostorima tadašnje srednjo-istočne Europe. Krajem XIII. i početkom XIV. stoljeća Bosna će se izumrćem vladarske kuće Arpadovića i pri dinastičkim sukobima vladarskih kuća Ugarsko-hrvatskog kraljevstva nakratko uklopiti u gospodstvo hrvatskih dinasta Šubića sve do godine 1322. U tim prvim desetljećima XIV. stoljeća pojavljuje se (pod krunom sv. Stjepana) novi model s jakim dinastičkim osjećajima iz kuće Anžuvinaca pod čijim okriljem se počela graditi senior-sko-vazalna veza s jedne strane, i Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u kruni sv. Stjepana s druge strane. U tom odnosu Ančić postavlja i definira političko klatno koje će dvojica bosanskih vladara Stjepan IV. i Tvrtko I. pokušati zadržati u smjeru prema dinastičkoj kući Anžuvinaca. Taj odnos i partnerstvo će se naročito učvrstiti ženidbom ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika s kćerkom bosanskog bana Stjepana IV., iako će isti kao kraljev vazal morati ustupiti dijelove Huma. Uslijed tih međusobnih veza i pitanja političkog klatna koje nisu, pak, određivali samo ugarsko-hrvatski kraljevi i bosanski vladari pojavili su se i neki vanjski čimbenici koji su u mnogome određivali putanju tog klatna. Jedan od tih glavnih čimbenika su bili Mečani, koji su do polovice XIV. stoljeća (godine 1358.) bili nazočni na gotovo cijeloj istočnoj obali Jadrana, a već krajem XIV. stoljeća smrću Ludovika Velikog oni će se izravno uplesti u borbu za krunu sv. Stjepana (suparnička napuljska grana dinastije Anžuvinaca). Krunjenje Tvrtka I. za kralja, kojeg je podržao i sam kralj Ludovik, svakako je bilo uzrokom dobrih odnosa netom umrlih ugarsko-hrvatskog kralja Karla Roberta i bosanskog bana Stjepana IV. Kotromanića. Ipak, neovisno o Tvrtkovom proglašenju kraljem Srbije, Bosne i Primorja, on kao i prijašnji bosanski banovi nije imao velikog izbora kada bi ih ugarsko-hrvatski kralj pozivao u vojne. Ančić pri

tome jasno razgraničava djelovanje bosanskih banova, kasnije kralja Tvrtka I. u pojmovima, unutrašnjeg djelovanja u "samoj zemlji", i prema "vani", uplitanju u sukobu oko krune sv. Stjepana. Sve u svemu autor kroz knjigu razgovijetno upotrebljava "ograničeni suverenitet" bosanskih vladara spram kraljevske kuće Ugarsko-hrvatskog kraljevstva.

U prvom poglavlju (str. 7 - 37) naslova "Historiografske pretpostavke" Ančić eksplicite otkriva diskutabilnu podjelu oko pisanja o srednjovjekovnoj bosanskoj povijesti, izlagajući tako trostranu usporedbu prikazivanja povijesti Bosne. S jedne strane on govori o srpskoj historiografiji koja je utemeljenjem Srpske akademije krajem XIX. stoljeća u svojim povijesnim radovima nastojala prikazati Bosnu kao dio Srbije. Tu su tezu lansirali i "glasoviti" srpski povjesničari kao što su: Čorović, Dinić i Ćirković, samo na finiji način uz obilnije korištenje izvorne građe, a opet u svrhu dokazivanja "srpstva srednjovjekovne Bosne". S druge strane autore povijesnih djela kao što su: J. Eotvos, M. Schimek, L. Thalloczy i B. Homana, Ančić smatra onima koji su zastupali ideju da je Bosna bila samo vazalnom Ugarskom zemljom. Autor pri tom, naravno, ne zanemaruje povijesne činjenice ni jednih ni drugih (srpskih i mađarskih krugova) historiografa koji su neophodni za što bolje razumijevanje srednjovjekovne bosanske povijesti. Uzimajući u obzir ova dva historiografska kruga, nasuprot njima kao srednji put u otkrivanju povijesne istine postavlja ove povjesničare: V. Klaića, F. Šišića, N. Klaić, D. Mandića, M. Perojevića i Finea. Osnivanjem Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine javlja se još jedan historiografski krug među kojima Ančić kao istaknutije povjesničare spominje Š. Bešlića i E. Imamovića.

U drugom poglavlju (str. 37 - 55) autor nastoji predočiti opću sliku stanja između Ugarsko-hrvatskog kraljevstva i Bosne kao različitim entitetima. Kroz ovo poglavlje opisuje razloge i učinke vojnog pohoda Ludovika Velikog na Bosnu 1363. protiv bosanskog bana Tvrtka I., i odvajanju ugarsko-hrvatske kraljevske vlasti od tutorstva vrhovništva pape. Tu Ančić razglaba i o *regnumu* zemlje Bosne koja se od kraja XII. stoljeća razvija kao zasebni entitet u granicama krune sv. Stjepana.

Treće poglavlje (str. 55 - 80) autor je rezervirao za pisanje o prvom bosanskom banu Borichu (Boriću), i utemeljenju bosanske banovine prethodno zvane bosanski dukat. Nadalje Ančić govori o herezi u Bosni, križarskoj vojni, Beli III. i "regnum Ramae", velikom banu (*duxu*) Ninoslavu i uklapanju Bosne u *Archiregnum Hungaricum*.

"Bosna u gospodstvu Šubića" naslov je četvrtog poglavlja (str. 80-105), gdje autor govori o dolasku Bosne pod vlast hrvatskih dinasta Šubića. Zatim dalje opisuje odnose Pavla Šubića kao bana Hrvatske i Bosne s Babonićima i ugarsko-hrvatskim kraljem Karlom Robertom, osvajanju Huma, dolasku Mladena II. Šubića i njegov pad u zarobljeništvo kralja Karla Roberta, što je ujedno i označilo kraj gospodstva Šubića u Bosni i Humu.

U petom poglavlju (str. 105 - 139), naslova "Doba vladavine bana Stjepana IV.", autor opisuje odnose između bana Bosne Stjepana IV. s Babonićima, Stjepanićima-Hrvatinićima, Šubićima i ugarsko-hrvatskim kraljem Karlom Robertom. Upravo je Stjepan IV. nasljednik domaće loze Kotromanića otpočeo graditi čvrstu bansku poziciju spram nasljednika krune sv. Stjepana. Dalje Ančić piše o dolasku Mlečana na jadransku obalu poslije pada Šubića, koji su uvukli i Stjepana IV. u sukob s njegovim seniorom ugarsko-hrvatskim kraljem.

U šestom poglavlju (str. 139-174), pod naslovom "Doba nesporazuma", Ančić utvrđuje konfliktne odnose između Ludovika i Mlečana, i lojalnosti Stjepana IV. prema kralju. Autor zatim opisuje bezuspješne kraljeve napade u vojni protiv Mlečana i Stjepanovo "diplomatsko držanje" spram neprijatelja (Mlečana) i kralja. Dalje se u tom poglavlju opisuje dolazak Tvrtka I. na bansku vlast, piše se o ponovnoj masovnijoj pojavi heretika, o gubitku utjecaja Đakovačke biskupije, dolasku franjevac, sukobu bosanskih velikaša s banom, odnosno kraljem Ludovikom, o trgovačkim odnosima Tvrtka s Dubrovčanima, o sporazumu Tvrtka I. i kralja Ludovika I. o progonu heretika i Ludovikovo vojni na Bosnu.

“Doba ustupaka (1366. - 1382.)” naslov je sedmog poglavlja (str. 174 - 202), u kojemu autor piše o učvršćenju Tvrtka I., gospodarskim interesima Tvrtka I. s Dubrovčanima i Mlečanima, o Hrvaju Vukčiću Hrvatiniću bosanskom velikom vojvodi, o ulozi kraljevih poklisara Rodoslava i Miroslava Masnovića, o *Archiregnumu* Ludovika Velikoga i njegovoj smrti (1382.). Ono što treba istaknuti u ovome poglavlju jest krunjenje Tvrtka I. za kralja u jesen godine 1377. Tu je autor analitički izvršio raščlambu krunidbe Tvrtka I. odnosno okolnosti koje su omogućile njegovo krunjenje za “rašškoga” kralja. Upravo onako kako i nosi sam naslov ovoga poglavlja, tako je i kralj Ludovik učinio ustupak Tvrtku I. da se može okruniti za kralja, odnosno, kako kaže autor, “da je kralj Ludovik vrlo rado dopustio banu Tvrtku provesti u djelo svoju namisao o proglašenju kraljem”.

Posljednje, osmo poglavlje, “Širenje napukline” (str. 202-234), govori o razdoblju od 1382. do 1387. godine. To je doba kada veze između bosanskog i ugarsko-hrvatskog kraljevstva počinju zadobivati rivalski odnos. U tom razdoblju Tvrtko I. postiže još čvršće gospodarske sporazume s Dubrovčanima i Mlečanima. Nadalje Ančić piše o otporu dalmatinskih gradova prema Mlečanima, društveno-ekonomskim prilikama, o Tvrtkovu preuzimanju Kotora, sporazumom s palatinom Gorjanskim i konačno, dolasku Žigmunda Luksemburškoga za ugarsko-hrvatskog kralja s kojom je završila jedna, a započela druga era povijesti.

Jasno i bez pogovora Mladen Ančić je vrlo uspješno interpretirao do sada malo istraženu problematiku (ovakve vrste) bosanske povijesti. On, jednostavno pišući o odnosima na relaciji Bosne i Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u XIV. stoljeću, daje čitatelju uvid o uočavanju svih odnosa, sukoba i razmirica u “putanji političkog klatna”, dajući pritom i sliku utjecaja vanjskih čimbenika u toj putanji. Djelo je čitljivo, sastavljivo i napisano tako da je dostupno i široj javnosti, a ne samo isključivo stručnom krugu. Stoga se nadamo da će nas autor u što skorijoj budućnosti obdariti još kojim povijesnim djelom ovakve vrste.

Tado ORŠOLIĆ

KONFESIONALNOST I NACIONALNOST BOSNE I HERCEGOVINE

Srećko M. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine, Predemancipacijski period 1463-1804*, s njemačkog preveo Ladislav Z. FIŠIĆ, Svjetlost, Sarajevo, 1992, 227 str.

Uvijek aktualnu, naročito danas, povijesnu tematiku političkog i nacionalnog stanja Bosne i Hercegovine od ranog srednjeg vijeka do novijeg doba, uvelike je rasvijetlio autor ove knjige Srećko M. Džaja. On je kroz razdoblje od godine 1463.-1804. iscrpno opisao i predočio nacionalno-konfesionalnu sliku strukture naroda Bosne i Hercegovine. Glavna istraživanja u ovom djelu nose težište na političkoj i socijalnoj strani života bosansko-hercegovačkog pučanstva u osmanlijskom (dijelom i predosmanlijskom) periodu.

Knjiga se može podijeliti na uvodni dio i četiri poglavlja iza kojih se nalazi autorovo zaključno razmišljanje i dodaci, a na samome kraju je popis literature i izvorne građe. U uvodnoj replici autor iznosi opću političku sliku stanja Bosne i Hercegovine od Tvrtka I. do priznanja Muslimana kao nacije u bivšoj Jugoslaviji.

U prvom poglavlju ukratko je opisan pad Bosne pod njenim posljednjim okrunjenim vladarom Stjepanom Tomaševićem (1461.-1463.). Zatim autor postavlja upitnom povijesnu interpretaciju pada Bosne zbog izdaje bogumila, kojima se to s pravom pripisuje (izdaja bogumila Radeka i pad